

The Role of Father-Son Relationship on Religious Belief and Self-Esteem in Adolescence *

Zübeyir Özgür <https://orcid.org/0000-0003-3584-5321>
zubeyirozgur@outlook.com <https://ror.org/01myv5196>
Ministry of National Education, Batman, Türkiye

Sema Yılmaz (Corresponding Author) <https://orcid.org/0000-0001-5076-1500>
semayilmaz@cumhuriyet.edu.tr <https://ror.org/01myv5196>
Sivas Cumhuriyet Univ, Theology Fac of Theology, Dept of Psychology of Religion, Sivas, Türkiye

Abstract

Adolescence is the phase in which the individual leaves childhood and directs his/her own life by being influenced by factors such as family, social environment, childhood experiences and religion. It is also a struggle to discover their true identity. The journey of *self-discovery* is shaped by both internal factors, such as subconscious processes, ideas about oneself, and past experiences, and external factors, such as family and social environment. When it comes to boys, the father figure is the most significant influence. The individual's positive approach and attitude towards his/her self/essence, which is usually formed by the answer to the question *who am I?*, constitutes *self-esteem* and is closely related to religious belief. In this context, the main purpose of the article is to determine the position of the father-son relationship on religious beliefs and self-esteem during adolescence. The sample of the research is 510 male students studying in six different official secondary education institution in Batman province. Research data collected questionnaires consisting of a *Personal Information Form*, *Paternity Scale*, *Religious Belief Scale for Adolescents* and *Rosenberg Self-Esteem Scale*. The research is a quantitative study conducted according to the relational screening model. As the result of the findings obtained in the quantitative research conducted according to the relational survey model, it was found that there were significant differences between socio-demographic characteristics and the *Paternity Scale* and its sub-scales, the *Religious Belief Scale for Adolescents* and the *Rosenberg Self-Esteem Scale*. As a consequences of the correlation analysis between the *Paternity Scale*, *Religious Belief Scale for Adolescents* and *Rosenberg Self-Esteem Scale*, no significant difference was observed.

Keywords

Psychology of Religion, Adolescence, Father-Son Relationship, Family, Religious Belief, Self Esteem

Citation

Özgür, Zübeyir – Yılmaz, Sema. “Baba-Oğul İlişkisinin Ergenlik Döneminde Dini İnanç ve Benlik Saygısı Üzerindeki Rolü”. *Tetkik* 4 (2023), 255-277. <https://doi.org/10.55709/tetkik.4.1330084>

Ethical Statement *

This article is extracted from my master thesis entitled “The Role of Father-Son Relationship on Religious Belief and Self-Esteem in Adolescence (Batman Province Example)”, supervised by Asst. Prof. Dr. Sema Yılmaz (MA Thesis, Sivas Cumhuriyet, University, Sivas, 2022). Ethics approval was obtained for the research with the decision numbered E-60263016-050.06.04-45698 dated 07.06.2021 of the Scientific Research and Publication Ethics Committee of Sivas Cumhuriyet University.

Type	Research Article
Research Areas	Religion; Psychology
Language	Turkish
Received	19 July 2023
Accepted	02 October 2023
Published	10 October 2023
Review	Double-blind
Reviewers	Single anonymized - Two Internal (Editorial board) Double anonymized - Two External
Plagiarism checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The Author declares that there is no conflict of interest.
Complaints	tetik@okuokut.org
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright	© The author retains the copyright and provides the publisher with a license to publish.
License	 CC BY-NC 4.0
Publisher	Oku Okut Press (okuokutpress.okuokut.org) on behalf of Oku Okut Association.
EBSCO HII	Humanities International Index
EBSCO CEEAS	Central & Eastern European Academic Source
CEEOL	ceeol.com/search/journal-detail?id=2890
DOAJ	doaj.org/toc/2822-3322
CROSSREF	crossref.org/members/prep/34564
Sherpa Romeo	v2.sherpa.ac.uk/id/publication/42579
Open Citations I4OC	i4oc.org/#publishers

Baba-Oğul İlişkinin Ergenlik Döneminde Dini İnanç ve Benlik Saygısı Üzerindeki Rolü *

Zübeyir Özgür <https://orcid.org/0000-0003-3584-5321>
zubeyirozgur@outlook.com <https://ror.org/01myv5196>
Millî Eğitim Bakanlığı, Batman, Türkiye

Sema Yılmaz (Sorumlu Yazar) <https://orcid.org/0000-0001-5076-1500>
semayilmaz@cumhuriyet.edu.tr <https://ror.org/01myv5196>
Sivas Cumhuriyet Ü, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye

Öz

Ergenlik dönemi, bireyin çocukluktan sıyrılarak aile, sosyal çevre, çocukluk yaşantıları ve din gibi unsurlardan etkilenerek kendi hayatına yön çizdiği evredir. Aynı zamanda kendi içinde verdiği bir *ben olma* mücadelesidir. Bireydeki *ben olma* yolculuğu bilinçaltı süreçler, kişinin kendisi hakkındaki fikirleri ve geçmiş yaşantıları gibi bireysel faktörlerden, aile ve sosyal çevre gibi dış faktörlerden etkilenerek gelişmektedir. Söz konusu erkek çocuklar olduğunda baba figürü ailede etkilenen kişilerin başında gelmektedir. Bireyin genellikle *ben kimim* sorusuna verdiği cevapla oluşan benlik ya da özüne karşı olumlu yaklaşım ve tutumu ise *benlik saygısını* oluşturur ve dini inancıyla da yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, makalenin temel amacı baba-oğul ilişkisinin ergenlik döneminde dinî inanç ve benlik saygısı üzerindeki rolünü tespit etmektir. Araştırmanın örneklemini Batman ilinde altı farklı resmî ortaöğretim kurumunda öğrenim görmekte olan 510 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma verileri; *Kişisel Bilgi Formu*, *Babalık Ölçeği*, *Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği* ve *Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği* ile toplanmıştır. İlişkisel tarama modeline göre yürütülen nicel araştırmada elde edilen bulgulara göre; sosyo-demografik özellikler ile *Babalık Ölçeği* ve alt ölçeklerinde, *Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği* ve *Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği* arasında anlamlı düzeyde farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. *Babalık Ölçeği*, *Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği* ve *Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği* arasındaki korelasyon analizi sonucunda anlamlı düzeyde bir farklılık görülmemiştir.

Anahtar Kelimeler

Din Psikolojisi, Ergenlik Dönemi, Baba-Oğul İlişkisi, Aile, Dinî İnanç, Benlik Saygısı

Atıf Bilgisi

Özgür, Zübeyir – Yılmaz, Sema. “Baba-Oğul İlişkinin Ergenlik Döneminde Dini İnanç ve Benlik Saygısı Üzerindeki Rolü”. *Tetkik* 4 (2023), 255-277. <https://doi.org/10.55709/tetkik.4.1330084>

Etik Beyan *

Bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Sema Yılmaz danışmanlığında 05/10/2022 tarihinde tamamladığımız “Baba – Oğul ilişkisinin Ergenlik Döneminde Dini İnanç ve Benlik Saygısı Üzerindeki Rolü (Batman İli Örneği)” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, Türkiye, 2022).

Araştırma için Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşerî Bilimler Kurulunun 07.06.2021 Tarihli E-60263016-050.06.04-45698 sayılı kararı ile etik onayı alınmıştır.

Türü	Araştırma Makalesi
Konu Kategorisi	Din; Psikoloji
Dili	Türkçe
Geliş	19 Temmuz 2023
Kabul	02 Ekim 2023
Yayım	10 Ekim 2023
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Hakemler	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editörler – Yayın Kurulu Üyeleri) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	tetikik@okuokut.org
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı	© Yazar telif hakkını elinde tutarak yayıncıya CC BY-NC 4.0 lisansı ile yayım izni vermiştir.
Lisans	 CC BY-NC 4.0
Yayımcı	Okut Okut Yayınları (okuokutpress.okuokut.org) tarafından Oku Okut Derneği için yayımlanır.
EBSCO HII	Humanities International Index
EBSCO CEEAS	Central & Eastern European Academic Source
CEEOL	Central and Eastern European Online Library
DOAJ	Directory of Open Access Scholarly Resources
CROSSREF	crossref.org/members/prep/34564
SHERPA ROMEO	v2.sherpa.ac.uk/id/publication/42579
Open Citations I4OC	i4oc.org/#publishers

Giriş

“Ey benim sevgili oğlum!...” (Lokmân 31/13)

Din, inanan bireyin hayatını kuşatan, yaşantısına yön veren, bakış açısı ve düşünce sistemine etki eden önemli faktörlerden biridir. Aile kurumu dinî inancın oluşumu, gelişimi ve şekillenmesi konusunda en güçlü etkiye sahiptir. Benlik saygısı ise bireyin kendi benliğini, olduğu gibi kabul ederek onunla barışık olup, kendi kimliğinin farkında olma durumudur. Gerek dinî inanç gerekse benlik saygısının sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için ebeveynlerin önemi göz ardı edilemez. Söz konusu erkek çocuk olunca da ebeveynler içinde babanın rolü yadsınamaz biçimde daha önemlidir.

Ergenlik dönemi, bireyin kendi içinde verdiği “ben olma” mücadelesidir. Bireyin “ben olma” mücadelesini çocukluk yaşantıları, bilinçaltı süreçleri, kişinin kendisi hakkındaki fikirleri gibi bireysel faktörler, aile, sosyal çevre ve başkalarının yaklaşımları gibi dış faktörler etkilemektedir (Çelebi, 2008, 56-58). Bu dönemde ergen birey, her ne kadar başkalarına bağımlı olmaktan kaçınıp bir başkaldırı içerisinde algılanıyor olsa da rol model olarak en çok ailesini örnek alır. Aydın’a göre neslin devamını sağlayan, kişilerin sosyalleşmeyi öğrendiği ve kendi içerisinde belli görevlerin olduğu kurum olarak tanımlanan aile, ergen bireyin “ben olma” mücadelesini verdiği ilk ortamdır (2013, 120).

Ergenlik dönemine girmiş olan bireyde, soyut düşünme becerisi geliştiği için çevresinde görmüş olduğu davranışlarla birlikte dini inancına dair bilgilerini artırma, sahip olduğu yeni bilgileri hissetme ve benimsediği değerleri davranışlarında sergileme çabası gözlenir. Ayrıca soyut düşünme becerisinin gelişmesiyle birlikte Yaratıcıya dair sorgulamalardaki artış, anne ve babanın ergen bireyin zihnindeki soruların çözümünde de büyük bir sorumluluğunun olduğunu ortaya çıkarır (Abay, 2020, 165).

Kimlik oluşumunda dinî inanç kadar benlik ve benlik saygısı kavramları da büyük öneme sahiptir. Dinî kimliğin inşasında ve daha somut bir hale bürünmesinde bunları kendisinde topladığı düşünülen yaşayan bir örnekle özdeşim kurmak vazgeçilmez bir unsurdur (Ayten-Vural, 2023, 56). Ebeveynlerine bağımlı bir yaşantıdan sıyrılarak kendisine ait bir kimlik geliştirmeye çalışan ergen birey, bu kimlik inşası süresinde babaya fazlaca ihtiyaç duyarak, babayı kendisine rol model alır.

Literatür incelendiğinde aile üzerine farklı alanlarda, pek çok çalışma yapıldığı görülmektedir. Fakat bu çalışmalarda aile içerisinde annenin etkisine daha çok yer verilerek, 1970’lere gelinceye kadar baba göz ardı edilmiş ve çocuk gelişimi konusunda araştırılması ihmal edilmiştir (Rohner-Veneziano, 2001, 387; Aktürk-Yaman, 2021, 150). Oysa çocuğun gelişiminde anne kadar babanın rolü de önemli bir yer tutmaktadır.

Alan yazında baba – oğul ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların mevcut olduğu görülmekle birlikte (Hess vd., 2014; Pitsoane- Gasa, 2018; Kılavuz, 2005; Sağlam, 2007; Şahin, 2012; Sezgin, 2019; Kurşun, 2019; Gazi, 2019; Yılmaz, 2021; Candan, 2021; Durmuş vd., 2021), babanın ergenlik döneminde dinî inanç ve benlik saygısı üzerindeki rolüne dair müstakil bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu çalışmada değişen babalık rolü algısıyla birlikte baba – oğul

ilişkisinin ergenlik dönemindeki bireylerde dinî inanç ve benlik saygısıyla ilişkisi ele alınmıştır. Araştırmada ergenlik döneminin özelliklerinden ziyade, ergenlik döneminde olan bireylerin babaları ile ilişkileri ve bu ilişkinin ergende dinî inanç ve benlik saygısı üzerindeki rolünü incelemek amaçlanmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Ergenlik Dönemi, Dinî İnanç ve Benlik Saygısı

Ergenlik, köken olarak Latince'deki "adolescere" kelimesinden dilimize geçerek, "yetişmek, yetişkinlik dönemine gelmek, erişmek veya büyümek" anlamına gelmektedir (Aydın, 2015, 143). Arapçada ergenlik, "büluğ" kelimesi ile ifade edilerek, "ulaşmak, çocukluktan çıkma" anlamına gelmektedir ("Büluğ", 2020, 1/528). İnsanın gelişimsel dönemlerinden birisi olan ergenlik dönemi, genellikle kızlarda 12-21 yaş aralığını, erkeklerde 13-22 yaş aralığını kapsamaktadır (Koçakgöl, 2021, 89). Bu dönemde birey; fiziksel, bilişsel, sosyal, cinsel ve psikolojik olarak gelişme göstererek çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine doğru geçiş yapar (Budak, 2017, 261). Ergende görülen gelişmeler, çocukluk dönemindeki aileye bağlılığı azaltarak, kişiyi daha bireysel ve kendi farkındalığında olma aşamasına getirir.

Ergen birey, 12 veya 13 yaşlarına geldiği zaman zihindeki gelişimle birlikte hem aile, okul ve sosyal çevrede karşılaştığı durumları analiz etmeye, sorunları alternatif yollarla çözmeye hem de metafizik alanı ve dinî konuları incelemeye yoğunlaşmaktadır (Yörükoğlu, 2019, 33). Genellikle dinî yaşantıyı çocukluğunda taklit ile öğrenerek, sorgulamadan yapmaya çalışan ergen, zihinsel gelişimle birlikte sorgulamaya ve anlamlandırmaya çalışır. Allah'ı beşerî özellikler taşıyan yaratıcı betimlemesi yerine eşi ve benzeri olmayan yaratıcı betimlemesinde bulunmaya başlamaktadır (Peker, 2013, 107). Dinî şuurun uyanması olarak tanımlanan bu evrede ergen, ibadetlerini yerine getirmeye, camiye gitmeye, helal-haram, günah-sevap, cennet-cehennem gibi kavramlar üzerine düşünmeye odaklanmaktadır (Hökelekli, 2005, 269).

Birey 14 yaşına gelmeye başladığında bağımsız olma ihtiyacıyla birlikte toplumsal yaşantıda ve dini konularda kabul ettiği ne varsa onlara eleştirel bakmaya başlamaktadır. Dinî bunalım ve şüpheler dönemi olarak adlandırılan bu evrede eleştirel düşünme olgunluğuna erişen ergen, deneyimlemediği yaşantıları kabul etmemektedir. Dinî inancı hususunda da sorgulamadığı, tecrübe etmediği ve benimsemediği durumları yaşantısına dönüştürmemektedir (Hökelekli, 2005, 271). Sorgulamalar ve deneyimler sonucunda şüpheye düşen ergen, dinî bunalım ve şüphe içerisine girmektedir (Yavuz, 2009, 21).

Ergenlik döneminin sonlarına doğru bireydeki krizler yerini daha huzurlu bir ruh haline bırakırken sorgulamalar ve eleştirel yaklaşımlar da sona ermektedir (Peker, 2013, 108). 19 yaşlarına doğru gelindiğinde dinî tutumların belirginleşmesi olarak adlandırılan evrede ergen, dini konulardaki tutumunu netleştirmekte ve dini karmaşalardan uzaklaşmaktadır (Yavuz, 2009, 22). Bu evrede ergen, çocukluğunda kendisi için huzur ifade eden dini yaşantıyı tekrar hayatına geçirmeye başlamaktadır (Hökelekli, 2005, 272). Fowler, bu dönemi "bireyleştirici, yansıtıcı iman" olarak adlandırmıştır. Geçmiş yaşantısındaki koşulsuz kabul

döneminden sonraki sorgulama sürecinin bitmesiyle birey artık tecrübe ettiği dini durumları doğru bulursa yaşantısına dönüştürür. Doğru bulmadığı zaman ise yaşantısına geçirmez (Fowler, 2000, 93).

İngilizcede “self-esteem” ifadesi ile kullanılan benlik saygısı, bireyin kendi benliğine dair geliştirmiş olduğu olumlu düşünceleri ifade eder (Ulusoy, 2013, 57). Bireyin kendisini tanıması, sahip olduğu özelliklerine karşı bir kabullenme ve eksik kaldığı ya da kendisini yeterli bulduğu yanlarına saygı duyması olarak da ifade edilir. Rosenberg’e göre olumlu benlik saygısı olan bireyler; kendine güvenen, kendisinden ve sahip oldukları özelliklerden memnun olan, hata yapmaktan korkmayan, güçlü ve zayıf özelliklerinin farkında olan, kendine dair tutumları olumlu olan, iş birliği içerisinde, hayır demeyi bilen bireylerdir. Olumsuz benlik saygısına sahip kişiler ise; umutsuzluk, güvensizlik ve karamsarlık gibi duyguları olan, hata yapmaktan ve risk almaktan korkan, başkalarına bağımlı olan, kendisi ve çevresiyle ilgili olumsuz çıkarımlarda bulunan bireylerdir (Rosenberg, 1965; akt. Hacıbayramoğlu 2021, 31).

Ergenlik dönemindeki bireyin benlik saygısının şekillenmesinde ebeveynlerinin onun benliğine duyduğu saygının da büyük önemi vardır. Özellikle ergenlik dönemindeki erkekler için babanın ergenin benliğine dair övme, taktir etme, küçük düşürme ve eleştirme gibi yaklaşım ya da tutumları, ergeni benlik saygısı noktasında etkilemektedir. Ergenlik dönemindeki erkek bireylerin, duygusal ve davranışsal sorunlar yaşamalarının temelinde baba-oğul ilişkilerinde yaşadıkları sorunların olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Pitsoane - Gasa, 2018, 10751). Yaşanılan duygusal sorunlar, ergen bireyin ilerleyen yaşantısında karşılaşacağı daha büyük sorunlar için de temel oluşturabilir.

1.2. Ergenlik Döneminde Baba-Oğul İlişkisi

Anne babalar, çocuğun dünyaya gelmesine vesile olduğu kadar hem dinen hem hukuken onun her türlü ihtiyacını karşılamakla da yükümlüdürler. İslam hukukunda, çocuğun velisi babadır. Babanın olmadığı ailelerde ise bu görevi abi, amca, dayı veya dede üstlenmelidir (“Bülüğ”, 2020, 1/528). Çocuğun, yeme içme gibi ihtiyaçları dışında mensup olduğu dini iyi öğrenmesi ve onu yaşayabilmesi için rehber ihtiyacı vardır. Bu rehber ilk başta ailedir. Aile çocuğun dinî inancının oluşumunu gerçekleştirirken diğer taraftan çocuğun benlik saygısını da geliştirmekle yükümlüdür.

Baba ile oğul arasındaki ilişki, ergenin aşkın bir varlığa olan inancını etkilemektedir. Dinî inanç, aşkın bir kuvvetin, bireyin benliğini ve kalbini etkisi altına alarak, bireyin bu kuvveti kabul etmesi ve onaylamasıdır (Yavuz, 2012, 27). Dinî inanç, bir taraftan aşkın ve mükemmel olan Tanrı’nın varlığını kabul eden bilişsel bir yapıya sahipken, diğer yandan Tanrıya hiçbir şart koşmadan teslim olmayı, güven duymayı ve kendisini koruma altında hissettiği için saygı duyma halini de içine alır (Özdemir, 2008, 27).

Kur’an’da “eb” ve “valid” kelimeleri ile ifade edilen baba (Kur’an’ı Kerim ve Açıklamalı Meali, 2010, el-En’âm 6/74; el-Enbiyâ 21/54), dünyaya bir çocuğun gelmesinde rol almış erkek olarak tanımlanmıştır (Kip, 2021, 81; Akalın, 2019, 85). Kur’an’da Peygamberlerin örneğinde baba-oğul ilişkisine bakıldığında hem psikolojik hem sosyal hem dini

işlevleri olan, mesafeli bir otoriteden çok yoğun duygu ve sağlıklı iletişime dayalı bir tutum görülmektedir (Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meali, 2010, Lokmân 31/12-19; es-Sâffât 37/100-111; Yûsuf 12/4-5, 93, 95). Baba, oğulun hem rehberi hem arkadaşı, sırdaşı, hem de koruyucusudur. Sadece onun fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaz, ona iyi bir rol model olarak kimliğinin oluşmasını sağlar ve oğul da hangi yaş ve statüde olursa olsun babasıyla bağıni koparmaz. Böylece her ikisi birlikte yol alır ve birbirlerinin haklarını ihlal etmeden ilahi yasalar doğrultusunda varoluş gayelerine ulaşmaya çalışırlar (Ametî- Yılmaz, 2018, 675). Baba, çocuğun dünyaya gelmesine vesile olduğu kadar çocuğun dünyadaki yaşamını da şekillendirmektedir. Gerek beslenme gerek duygusal gerek cinsel kimlik gerekse de diğer birçok alanda çocuğun gelişiminde babanın büyük bir etkisi vardır.

Baba, çocukta dinî düşüncelere zemin oluşturacağı gibi dinî düşünceler konusunda çocuk, babasıyla çelişebilir. Kuran'ı Kerim'de, Hz. Nuh'un oğlunun babasının davetine kulak tıkayıp, şirkte ısrarcı olması örnek verilmektedir (Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meali, 2010, Hud 11/42-43). Diğer yandan babaları ile dini konularda hemfikir olan baba - oğul Kur'an'ı Kerim'de Hz. Yakup ve Hz. Yusuf örneği ile anlatılmaktadır (Kur'an'ı Kerim ve Açıklamalı Meali, 2010, Yusuf 12/83-84).

Babanın, dinî düşüncesine karşıt tavırlar sergilemesi ergenlik döneminde bağımsız ve özgür bir birey olma isteğinden kaynaklıdır (Yavuz, 2009, 18). Psikanalitik düşüncede ise bu durumun aksi hali görülerek dinî düşünce konusunda baba çocuğa kaynaklık etmektedir. Freud, babanın çocukta dinî düşüncenin başkahramanı olduğunu dile getirmiştir. Çocuk, babaya sonsuz güç atfederek onu beşerî özelliklerinden daha farklı bir konuma koyarak zamanla tanrılık atfetmektedir. Bu şekilde çocuktaki aciziyet halinin zaman içerisinde bir nevroza dönüşerek tanrı ve din olgularının oluştuğunu ileri sürmüştür (2022, 46).

Din, insanı saadetli ve huzurlu bir yaşama çağırırken, beraberinde inancın sağladığı mutluluğu ve huzuru hissettirecek yaşama gücünü ve hayatın anlamını da vermektedir (Eşer, 2005, 29). Dinin insana verdiği anlam ve huzur, bireyin hayattan beklentisini de olumlu yönde etkileyerek benliğine dair olumsuz fikirlerini değiştirir (Kımtar, 2008, 74). Aynı zamanda yaşam olaylarını yorumlamada dinin rehberliği ruh sağlığına da olumlu katkıda bulunur (Gültaş, 2021, 451). Dolayısıyla bireyin, kendisini koruma altına alması, güven duyma, destek görme, başkalarının yardımına ihtiyaç duyma, sevilme, olduğu şekilde kabul edilme gibi ihtiyaçlarının giderilmesinde Allah inancının büyük önemi vardır. Bu ihtiyaçlarının giderilmesi benlik saygısının gelişmesinde de esas unsur olacaktır (Koç, 2002, 93).

Muhammed İkbâl, kişinin kendi varlığını tanıması, kendine güvenmesi, kendine saygı duyması, kendi imkân ve kabiliyetlerini ortaya koyma çabasını, benliğin geliştirilmesi olarak yorumlamaktadır (2017, 58). Dolayısıyla din ile bağlantısı olan benlik saygısı, kişilik bütünlüğünün oluşturulmasında ve yorumlanmasında da birbiri ile alakalıdır (Eşer, 2005, 30). Dinin bireyin benliğinin oluşmasında ve benlik saygısında etkisi vardır.

Baba ile kurulan ilişkiler çocuğun hayatını her bakımdan etkilemektedir. Bu etkilenme olumlu olduğu gibi olumsuz da olabilir. Baba yoksunluğu, bireylerin zararlı alışkanlıklar edinmesine, bağımlılık yapacak maddeleri kullanmasına veya farklı cinsel kimlik

geliştirmelerine neden olabilmektedir (Kocayörük, 2012, 31). Hayatın çocukluktan çıkıp, yetişkinliğe adım atılmaya başlandığı ergenlik döneminde, babanın ergen üzerindeki rolü azımsanamayacak kadar çoktur.

Bu araştırmanın amacı, ergenlik dönemindeki erkeklerin, babaları ile olan ilişkilerinin dinî inanç ve benlik saygısı üzerindeki rolünü incelemektir. Bu bağlamda yapılan araştırmanın temel amacı “*Baba-oğul ilişkisinin ergenlik döneminde dinî inanç ve benlik saygısı üzerinde rolü var mıdır?*” sorusuna cevap aramaktır. Dolayısıyla çalışmada sosyo – demografik değişkenlerin etkisi de dahil edilerek baba ve oğul arasındaki bağın ergenlerin dinî inanç ve benlik saygısı üzerindeki rolünü ortaya koymak ve arasındaki ilişkiyi açıklamak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda test edilen hipotezler şunlardır:

(H1) Ergenlerde baba-oğul ilişkisi yaş ve sınıf değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. (H2) Ergenlerde baba-oğul ilişkisi babanın eğitim durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. (H3) Ergenlerin dinî inanç düzeyleri sosyo-demografik özelliklerine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. (H4) Ergenlerin benlik saygısı düzeyleri sosyo-demografik özelliklerine göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. (H5) Ergenlerde baba-oğul ilişkisi, dinî inanç ile benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

2. Yöntem

Nicel araştırma modellerinden ilişkisel tarama modeline göre tasarlanmış ve betimsel analiz yapılmış olan çalışmada iki yahut daha fazla değişken arasındaki ilişki düzeyini belirlemek için genel ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır (Karasar, 2015). Araştırmanın tasarımı ve uygulanmasıyla ilgili bilgiler aşağıda detaylandırılmıştır.

Evren ve Örneklem: Bu araştırmanın evreni liselerde öğrenim görmekte olan ergenlik dönemindeki erkek öğrencilerden, örneklem grubu ise 2021 – 2022 eğitim öğretim yılında Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı 6 ayrı lise türünde öğrenime devam eden ve araştırmaya gönüllü olarak katılan 510 erkek öğrenciden oluşmaktadır. Örneklem yaş dağılımı; 13-17 yaş aralığındaki öğrencilerin oranı %72,54 (n=370), 18-21 yaş aralığındaki öğrencilerin oranı ise %27,25 (n=139) şeklindedir. Örneklem sınıf kademelerine göre dağılımı incelendiğinde 9. sınıf oranının %27,05 (n=138), 10. sınıf oranının %20,98 (n=107), 11. sınıf oranının 25,88 (n=132), 12. sınıf oranının %26,07 (n=133) olduğu görülmektedir. Çalışma grubunun okul türlerine göre dağılımı incelendiğinde Salih Günaydın Anadolu İmam Hatip Lisesi (SGAİHL) oranının %17,05 (n=87), Batman Anadolu Lisesi (BAL) oranının %15,29 (n=78), İluh Anadolu Lisesi (İAL) oranının %16,86 (n=86), Yahya Kemal Beyatlı Anadolu Lisesi (YKBAL) oranının %15,88 (n=81), Fatma Aliye Fen Lisesi (FAFL) oranının 17,64 (n=90), Batman Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (BMTAL) oranının %17,25 (n=88) olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları: Bu çalışmada veri toplama aracı olarak *Kişisel Bilgi Formu*, *Babalık Ölçeği*, *Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği* ve *Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği* kullanılmıştır. Ölçeklere dair bilgiler ise şu şekildedir:

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacının hazırladığı Kişisel Bilgi Formu ergenlik döneminde olan erkek bireylerin baba-oğul ilişkisi, benlik saygısı ve dinî inanç hallerini yordayacağı öngörülen demografik sorulardan oluşmaktadır. Kişisel Bilgi Formu katılımcıların; açık uçlu soruyla yaş değişkenini, kapalı uçlu sorularla sınıf seviyesi, okul türü, kardeş sayısı, kardeş sırası ve babanın eğitim durumlarını öğrenmek amaçlanmıştır.

Babalık Ölçeği: Dick tarafından hazırlanan ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Uzun tarafından yapılmıştır (Uzun, 2020). *Babalık Ölçeği* (BÖ), 52 maddeden oluşmaktadır. Olumlu baba, sorumlu baba, olumsuz baba, kılavuz baba, duygusal bağlılık ve baba iletişim toplam puanı olmak üzere altı alt boyuttan oluşan ölçeğin alt ölçeklerinden alınan yüksek puanlar, babanın o alt boyuta ait olma özelliğine sahip olma düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. BÖ'nün Cronbach Alpha ile iç tutarlılık katsayısı $\alpha=.967$ olarak belirlenmiştir. Ölçeğin tamamından elde edilecek maksimum puan 260 ve minimum toplam puan ise 52'dir. Ölçekten alınan puan, baba ile çocuk ilişkisini göstermektedir. Çıkan sonuç yüksek ise babanın çocuk ile ilişkisinin yüksek kalitede olduğu anlamına gelir. Eğer çıkan sonuç düşük ise bu durumda baba ile çocuğun ilişkisinin düşük kalitede olduğu anlamına gelir (Uzun, 2020).

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği: Rosenberg tarafından hazırlanan ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması Çuhadaroğlu tarafından gerçekleştirilmiştir. RBSÖ, 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki soruların puanlanması Guttman değerlendirme yöntemiyle yapılmaktadır. Ölçekten alınan puanlar değerlendirilirken, 0-1 arası yüksek, 2-4 arası orta ve 5-6 arası düşük benlik saygısı düzeyi olarak saptanmıştır (Çuhadaroğlu, 1986).

Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği: Horozcu ve Demir (2018) tarafından geliştirilen ve 18 maddeden oluşan ölçeğin geçerliği açıcı ve doğrulayıcı faktör analiziyle güvenirliği Cronbach's Alpha, Spearman Brown iki yarı test korelasyonu teknikleri ile hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre güvenirlik katsayısı yüksek (Cronbach's Alpha .938, Spearman-Brown Coefficient .928 ve $r = .86.5$); geçerliği iyi düzeyde tek boyutlu 18 maddeden oluşan ölçeğe ulaşılmıştır. Yapılan güvenirlik analizlerine dayanarak ölçeğin güvenirlik katsayılarının yeterli olduğunu belirlenmiştir. Ölçeğin maddeleri 5'li likert sistemindedir. Alınabilecek minimum puan 18, alınabilecek maksimum puan 90'dır. Yüksek puanlar İslam dinine dair bireyin inanç düzeyinin yüksekliğini, düşük puanlar ise dinî inancının düşük olduğunu göstermektedir.

İşlem: Araştırma için Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşerî Bilimler Kurulunun 07.06.2021 Tarihli E-60263016-050.06.04-45698 sayılı kararı ile etik onayı alınmıştır. Alan araştırması 2021 – 2022 eğitim öğretim yılı içerisinde Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı 6 farklı lisede öğrenim gören öğrencilere Batman İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün izni ile anket tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmacının uyguladığı ankete gönüllü olarak 570 erkek öğrenci katılmıştır. Anketlerdeki eksik ya da hatalı doldurma gibi nedenlerden kullanılamayacak olan anketler ayrılarak 510 anket değerlendirilmeye alınmış ve analiz işlemi gerçekleştirilmiştir.

Veri Analizi: Anketlerden elde edilen tüm veriler SPSS for Windows 17 programında yararlanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizinde *Babalık Ölçeği*, *Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği*, *Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği* verilerinin normal dağılıma uygunluğunu test etmek için Kolmogrov Smirnov ve Shapiro Wilks testi uygulanmış ve bu sonuçlara göre verilerin normal dağılıma uygunluk göstermediği tespit edilmiştir. Kruskal Wallis ve Mann Whitney U testi ile ölçeklerin kişisel bilgilerle farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. İkili karşılaştırmalar ise Kruskal Wallis testinde anlamlı düzeyde farklılık olduğu halde gruplardan hangisinden kaynaklı bir farklılığın olduğunu saptayabilmek için uygulanmıştır. %95 güven düzeyinde yapılan analizlerde ölçekler arasındaki ilişkiler Spearman Korelasyon Testi ile incelenmiştir.

3. Bulgular ve Yorum

Araştırmanın hipotezlerini test etmek için örneklemin bazı sosyo-demografik özellikleri ile *Babalık Ölçeği*, *Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği* ve *Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği* arasındaki analiz bulguları ve yorumları Tablo 1-6'da sunulmuştur. İlk önce *Babalık Ölçeğine* ilişkin bulgular verilmiştir:

Tablo 1. Babalık ölçeği ve Alt Ölçekleri ile Örneklem Grubunun Yaş ve Sınıf Seviyesi Arasındaki Analiz Sonuçları

Babalık Ölçeği		Babalık Toplam Puanı	Olumlu Baba	Sorumlu Baba	Olumsuz Baba	Duygusal Bağlılık	Kılavuz Baba	Baba İletişim Tutumu	
Yaş									
		\bar{X}	192.29	102.92	36.09	19.49	18.92	9.81	5.06
	n=370	ss	38.49	26.97	7.99	5.55	1.69	3.57	2.26
13-17	p<0,001	MW	-12.725	-12.725	-11.767	-10.326	-6.618	-8.651	-5.912
		\bar{X}	143.56	71.63	26.12	14.36	18.23	6.87	6.36
	n=139	ss	8.29	6.77	3.43	3.81	1.55	1.75	1.92
18-21	p<0,001	MW	-12.725	-12.725	-11.767	-10.326	-6.618	-8.651	-5.912
Sınıf Seviyesi									
		\bar{X}	200.92	107.92	37.91	20.80	19.03	10.64	4.62
	n=138	ss	38.334	7.555	7.447	4.908	1.746	3.468	2.293
9	p<0,001	KW	270.829	262.812	242.943	162.067	52.606	132.853	55.492
		\bar{X}	216.97	120.90	40.92	20.59	18.95	10.88	4.74
	n=107	ss	19.111	15.163	3.640	6.011	1.766	3.493	1.925
10	p<0,001	KW	270.829	262.812	242.943	162.067	52.606	132.853	55.492
		\bar{X}	161.08	81.31	29.85	17.39	18.73	7.98	5.81
	n=132	ss	30.150	19.277	7.498	5.013	1.02	3.042	2.272
11	p<0,001	KW	270.829	262.812	242.943	162.067	52.606	132.853	55.492
		\bar{X}	143.59	71.98	26.14	13.99	18.26	6.83	6.38
	n=133	ss	7.555	6.183	3.287	3.517	1.522	1.629	1.937
12	p<0,001	KW	270.829	262.812	242.943	162.067	52.606	132.853	55.492

*p<0,05 (MW-Mann Whitney U, KW-Kruskal Wallis)

Babalık Ölçeği ve alt boyutları ile örneklem grubunun yaş seviyesi arasındaki ilişkinin saptanabilmesi için uygulanan MW sonucunda; yaş seviyesi ile babalık toplam puanı ve alt boyutları arasında farklılık görülmektedir ($p<0.05$). *Babalık Ölçeği* ve alt boyutları ile örneklem grubunun sınıf seviyesi arasındaki farklılığın tespiti için KW uygulanmıştır. Uygulama sonucunda; sınıf seviyesi ile babalık toplam puanı ve alt boyutları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Tablo 2. Babalık Ölçeği ve Alt Boyutları ile Örneklem Grubunun Babalarının Eğitim Durumu Arasındaki Analiz Sonuçları (Kruskal Wallis Testi)

Baba Eğitim Durumu			Babalık Toplam Puanı	Olumlu Baba	Sorumlu Baba	Olumsuz Baba	Duyusal Bağlılık	Kılavuz Baba	Baba İletişim Tutumu
İlkokul Mezunu	n=188	\bar{X}	177.05	93.03	33.00	17.78	18.80	8.93	5.51
		ss	37.902	25.450	8.508	55.33	1.677	3.329	2.243
		KW	8.789	9.930	7.181	7.362	2.395	5.365	4.022
		p	0.032*	0.019*	0.066	0.061	0.495	0.147	0.259
Ortaokul Mezunu	n=42	\bar{X}	163.62	84.12	30.29	16.74	18.50	8.02	5.95
		ss	35.47	24.915	7.158	4.711	1.700	2.867	2.036
		KW	8.789	9.930	7.181	7.362	2.395	5.365	4.022
		p	0.032*	0.019*	0.066	0.061	0.495	0.147	0.259
Lise Mezunu	n=142	\bar{X}	182.50	96.41	34.21	18.49	18.73	9.41	5.25
		ss	39.202	27.437	8.063	5.765	1.681	3.505	2.249
		KW	8.789	9.930	7.181	7.362	2.395	5.365	4.022
		p	0.032*	0.019*	0.066	0.061	0.495	0.147	0.259
Üniversite Mezunu	n=138	\bar{X}	182.83	97.26	34.01	18.54	18.72	9.01	5.29
		ss	42.295	28.897	8.515	5.612	1.691	3.630	2.296
		KW	8.789	9.930	7.181	7.362	2.395	5.365	4.022
		p	0.032*	0.019*	0.066	0.061	0.495	0.147	0.259

* $p<0,05$ (MW-Mann Whitney U, KW-Kruskal Wallis)

Babalık Ölçeği ve alt boyutları ile örneklem grubunun baba eğitim seviyesi arasında anlamlı farklılık düzeyinin tespit edilmesi için KW uygulanmıştır. Uygulama sonucunda; baba eğitim durumu ile babalık toplam puanı ve olumlu baba alt ölçeği arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Öteki boyutlarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Dini İnanç Ölçeğiyle ilgili bulgular Tablo 3'te sunulmuştur:

Tablo 3. Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği ile Örneklem Grubunu Yaş, Sınıf Seviyesi ve Baba Eğitim Durumu Arasındaki Analiz Sonuçları

	Yaş	n	\bar{X}	ss	MW	p
Dinî İnanç	13-17	370	78,60	11,95	-1,126	0,260
Puanı	18-21	139	74,12	18,58		
	Sınıf Seviyesi	n	\bar{X}	ss	KW	p
Dinî İnanç	9	138	80,79	7,651		
Puanı	10	107	76,66	14,079	4,224	0,238
	11	132	77,39	13,898		
	12	133	74,05	18,854		
	Babanın Eğitimi	n	\bar{X}	ss	KW	p
Dinî İnanç	İlkokul	188	76,64	14,734		
Puanı	Ortaöğretim	42	77,62	15,717	2,834	0,418
	Lise	142	78,58	12,582		
	Üniversite	138	76,72	15,030		

*p<0,05 (M-W- Mann Whitney, K-W- Kruskal Wallis)

Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği ve örneklem grubunun yaş seviyesi arasındaki anlamlı farklılığın tespiti için uygulanan MW sonucunda; örneklem grubunun yaş seviyesi ve dinî inanç puanıyla farklılık görülmemektedir (p>0,05). *Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği* ve örneklem grubunun sınıf seviyesi arasındaki farklılığın tespiti için KW uygulanmıştır. Uygulama sonucunda; dinî inanç puanının sınıf seviyesiyle farklılığı görülmemiştir (p>0,05). Aynı şekilde *Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği* ve örneklem grubunun baba eğitim durumu da farklılık göstermemektedir (p>0,05).

Tablo 4. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ile Örneklem Grubunun Yaş, Sınıf Seviyesi ve Baba Eğitim Durumu Arasındaki Analiz Sonuçları

	Yaş	n	\bar{X}	ss	MW	p
RBSÖ	13-17	370	1,16	1,23	-1,555	0,120
Puanı	18-21	139	0,94	0,99		
	Sınıf Seviyesi	n	\bar{X}	ss	KW	p
RBSÖ	9	138	1,24	1,193		
Puanı	10	107	1,21	1,344	9,836	0,020*
	11	132	1,17	1,220		
	12	133	,81	,880		
	Babanın Eğitimi	n	\bar{X}	ss	KW	p
RBSÖ	İlkokul	188	1,23	1,248		
Puanı	Ortaöğretim	42	,90	1,100	8,654	0,034*
	Lise	142	,99	1,075		
	Üniversite	138	1,11	1,176		

*p<0,05

Örneklem grubunun benlik saygısı seviyesinin tespiti için *Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği* uygulanmıştır. Örneklem grubunun yaş seviyesi ile benlik saygısı arasındaki farklılığın tespiti için KW uygulanmıştır. Uygulama sonucunda; benlik saygısı ve katılımcıların yaşlarıyla farklılık görülmemiştir (p>0,05). Örneklem grubunun benlik saygısı ve sınıf seviyesiyle farklılığın tespiti için KW uygulanmıştır. Uygulama sonucunda; benlik saygısı ve katılımcıların sınıf düzeyleriyle farklılık görülmüştür (p<0,05). Örneklem grubunun benlik saygısı ve baba

eğitim düzeyindeki farklılığının tespiti için KW uygulanmıştır. Uygulama sonucunda; benlik sayısı ve baba eğitim düzeyiyle farklılık görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 5. Babalık Toplam Puanı, Dinî İnanç Puanı ve Rosenberg Benlik Saygısı Puanı

	n	\bar{X}	ss
Babalık Toplam Puanı	510	179,03	39,555
Dinî İnanç Puanı	510	77,28	14,321
Rosenberg Benlik Saygısı Puanı	510	1,10	1,172

Tablo 5'te Babalık toplam puanı, dinî inanç puanı ve Rosenberg benlik saygısı puanı arasındaki anlam ilişkisini istatistiksel olarak belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Babalık puanı ortalaması 179,03, dinî inanç puanı 77,03, Rosenberg benlik puanı ortalaması 1,10 çıkmıştır. Buna göre babalık toplam puanı, dinî inanç puanı ve Rosenberg benlik saygısı puanı korelasyonu analiz edilmiştir:

Tablo 6. Babalık Toplam Puanı, Dinî İnanç Puanı ve Rosenberg Benlik Saygısı Puanı Korelasyonu

	Babalık Toplam Puan	Olumlu Baba	Sorumlu Baba	Olumsuz Baba	Duygusal Bağlılık	Klavuz Baba	Baba İletişim Tutumu	Dinî İnanç Puan	Rosenberg Benlik Puanı
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Babalık Toplam Puan	r 1 p 1								
Olumlu Baba	r ,958** p ,000	1							
Sorumlu Baba	r ,844** p ,000	r ,777** p ,000	1						
Olumsuz Baba	r ,681** p ,000	r ,591** p ,000	r ,559** p ,000	1					
Duygusal Bağlılık	r ,510** p ,000	r ,445** p ,000	r ,402** p ,000	r ,340** p ,000	1				
Klavuz Baba	r ,657** p ,000	r ,575** p ,000	r ,646** p ,000	r ,381** p ,000	r ,289** p ,000	1			
Baba İletişim Tutumu	r ,397** p ,000	r ,415** p ,000	r ,395** p ,000	r ,528** p ,000	r ,263** p ,000	r ,306** p ,000	1		
Dinî İnanç Puanı	r ,069 p ,119	r ,067 p ,133	r ,091* p ,040	r ,050 p ,256	r ,008 p ,853	r ,042 p ,346	r ,016 p ,713	1	
Benlik Saygısı Puanı	r ,052 p ,241	r ,061 p ,172	r ,053 p ,236	r ,035 p ,427	r ,020 p ,652	r ,008 p ,849	r ,030 p ,493	r ,052 p ,242	1

* $p<0,05$

Tablo 6'ya göre babalık toplam puanı, dinî inanç puanı ve Rosenberg benlik saygısı puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık görülmemektedir ($p<0,05$). Babalık ölçeği ve alt ölçekleri arasında ise baba iletişim tutumu alt ölçeğinin, ölçeğin geneli ve diğer alt ölçekler arasında negatif ilişki varken diğer alt ölçeklerin birbirleri ve ölçeğin geneli ile pozitif yönlü orta düzeyli ilişkisi bulunmaktadır. Araştırma sonucunda ulaşılan bulgular literatür eşliğinde tartışılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Tarihin farklı dönemlerinde babaya yüklenen anlam ve verilen rol değişiklik göstermiş olsa da baba, her zaman aile kurumunda mühim değere sahiptir. Değişen dünya şartlarında baba rolünün önemi daha da ortaya çıkmıştır. Ergenlik dönemi gibi kritik bir evrede baba, kişilik yapısının gelişmesinde büyük etkiye sahiptir. Babanın etkili olduğu alanlar içerisinde ergenin dinî inancı ve benlik saygısı da yer almaktadır. Baba yoksunluğu yaşayan veya babası ile yeterli bağı kuramamış ergenler bu alanların şekillenmesinde de sorunlar yaşamaktadır. Söz konusu erkek çocuklar olunca da pek çok problemin baba-oğul arasındaki sağlıklı ve yeterli ilişkinin sağlanamamasından kaynaklı olması tartışılmaz.

Bu araştırmada baba-oğul ilişkisinin ergenlik döneminde dinî inanç ve benlik saygısı üzerindeki rolü incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre *Babalık Ölçeği* ve alt boyutları ile örneklem grubunun yaş seviyesine bakıldığı zaman aralarında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmuştur. 13-17 yaş aralığında olan katılımcıların *babalık* toplam puanı ve *olumlu baba*, *sorumlu baba*, *olumsuz baba*, *kılavuz baba* ve *duygusal bağlılık* alt ölçekleri düzeyi 18-21 yaş aralığında olan katılımcılardan, 18-21 yaş aralığında olan katılımcıların *baba iletişim tutumu* düzeyi 13-17 yaş grubundan anlamlı düzeyde daha yüksektir. Yaş ilerledikçe gencin kendini ayrı bir birey olarak kabul etmesi ve sosyal çevresinin gelişimiyle birlikte ailesi ile geçirdiği zaman ve ortak noktalarda azalma olabilmektedir. Alan yazına bakıldığında Ebeoğlu'nun araştırmasında yaş arttıkça ebeveynle ilişkilerde azalma görülmektedir (2021, 175). Benzer şekilde Dokuyan'ın araştırmasında yaş daha düşük seviyede ise, ebeveynle ilişkilerde artma olduğu görülmektedir (2016, 17). Örneklem grubunun sınıf seviyelerine bakıldığında *babalık* toplam puanı için; 12. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin ortalaması, 9, 10 ve 11. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin ortalamasından anlamlı düzeyde daha düşüktür. Gazi, lise öğrencileri ile yaptığı çalışmasında, öğrencilerin sınıf seviyeleri ile baba iletişiminde anlamlı düzeyde farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır (2019, 57). Kurşun, baba katılımı üzerine yaptığı çalışmasında çocuğun sınıf düzeyi ile babası ile iletişimi arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını bulmuştur (2019, 39). Araştırma bulgularımız ve literatür, baba-oğul (ergen) ilişkisinde sınıf seviyesinden ziyade yaşın belirleyici olduğunu ve yaş arttıkça ilişkinin zayıfladığını göstermektedir.

Örneklem grubunun baba eğitim seviyesi ile *babalık* ölçeği ve alt boyutları arasında yapılan analiz sonucunda *babalık* toplam puanı ve *olumlu baba* alt ölçeğinde anlamlı farklılık görülürken, öteki alt ölçeklerde anlamlı düzeyde bir farklılık görülmemiştir. Baba eğitim seviyesi yükseldikçe *babalık* toplam puanı artmaktadır. Benzer şekilde Özyürek, babanın

eğitim seviyesi yükseldikçe, baba çocuk arasındaki ilişki seviyesinin de yükseldiği bulgusuna ulaşmıştır (2004, 63). Bulgulara göre baba-oğul ilişkisi genel anlamda katılımcıların yaş ve sınıf düzeyi ile ters; baba eğitim düzeyi ile doğru orantılı görünmektedir. Babalık alt faktörlerinde ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bulgular örneklemin demografik olarak çok çocuklu ailelerden olmasının, baba-oğul arasında bir bağ kurulmuş olsa da ilişki kalitesinin gelişmediğini düşündürmektedir.

Örneklemin yaş-*dinî inanç* ilişkisinde anlamlı bir farklılık bulunmamakla birlikte 13-17 yaş aralığındaki katılımcıların *dinî inanç* puanı, 17-21 yaş aralığındakilerden yüksektir. Literatürde sigara içme-özyeterlilik-dindarlık ilişkisinde (Güven, 2019, 91) ve kimlik statüsü-dindarlık ilişkisinde (İncedal, 2019, 60) yaş ilerledikçe *dinî inancın* azaldığı bulgular vardır. Diğer taraftan ergenlerde yaş ile *dinî inanç* arasında ilişki bulunmayan araştırmalar da mevcuttur (Yaman, 2008, 82; Bektaş, 2019, 91). Örneklemin sınıf seviyesi ile *dinî inanç* toplam puanı arasında anlamlı düzeyde farklılık görülmemiştir. Literatürde benzer bulgular olmakla birlikte (Gürsu, 2011, 176; Çoban, 2013, 65) sınıf seviyesi arttıkça *dinî inanç* ve yaşantının zayıfladığı bulgular (İncedal, 2019, 84; Güven, 2021, 66) vardır. Sonuçlar ergenlerin psikososyal gelişim seviyesine bağlı olarak gelecek kaygısı, dini arayış ve şüpheler, ebeveynlerle ilişkilerin zayıflaması gibi nedenlerle dinle ilişkilerinin zayıfladığı şeklindeki teori ve bulguları desteklemektedir.

Örneklemin baba eğitim seviyesi ile *dinî inanç* düzeyi arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Yaman (2008, 102) ve İncedal (2019, 88) babaların eğitim seviyesi yükseldikçe çocukların *dinî inanç* seviyelerinin azaldığı bulgusuna ulaşmışlardır. Demir, ergenlerde benlik saygısının *dinî inanca* etkisi üzerine yaptığı çalışmada eğitim seviyesi düşük olan babaların *dinî inanç* seviyesi yüksek olan çocuklara sahip olduğu bulgusuna ulaşmıştır (2013, 158). Diğer yandan Şirin, üniversite öğrencilerinde *dinî tutumun* ruh sağlığı üzerindeki etkisini incelediği çalışmada babanın eğitim seviyesi yükseldikçe çocukların da *dinî inanç* seviyesinin yükseldiği bulgusuna ulaşmıştır (2017, 78). Bulgulardaki farklılıklar araştırmanın yapıldığı bölgenin geleneksel yapısı ile *dinî inançlarının* iç içe geçmesiyle ilişkilendirilebilir. Bilinçli bir dindarlık olmasa bile geleneksel bir dindarlığın olması çocuğun katıldığı her ortamda dini öğretilerle karşılaşmasında etkili olabilir. Aile, okul veya arkadaş çevresindeki yaşantıların dine göre düzenlendiğini gören çocuk yaş, sınıf seviyesi ve baba eğitim durumundan bağımsız olarak belirli bir *dinî inanç* sistemi içinde kendisini bulmaktadır.

Araştırmada örneklemin *benlik saygısı* düzeyinin yaş değişkenine göre farklılaşmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde ergenler (Dilek, 2007, 43) ve imam hatip lisesi öğrencileri (Bektaş, 2019, 91) örneklemelerinde yaş ile benlik saygısı arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmamıştır. Dutar vd.'nin lise öğrencileri ile yaptıkları çalışmada yaş arttıkça benlik tasarımı puanları da yükselmiştir (2019, 141). Örneklemin sınıf düzeyi arttıkça benlik saygısı puanı azalmaktadır. Gözaydın'ın lise öğrencileri ile (2017, 51); Aktaş'ın (2016, 51) üniversite öğrencileri ile yaptığı çalışmada benlik saygısı sınıf seviyesine göre anlamlı olarak farklılaşırken; Elma'nın lise örneklemindeki çalışmada anlamlı farklılık

bulunmamıştır (2020, 51). Örneklemelerin farklılığı ve değişkenlerin çeşitliliği benlik saygısının sadece yaş ve sınıf faktörüyle yorumlanamayacağını göstermekle birlikte araştırmamızda babayla kurulan ilişkinin niteliğine bağlı olduğu tespit edilmiştir.

Örneklem grubunun baba eğitim düzeyi ve *benlik saygısı* düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Gözaydın, liseli ergenlerle baba eğitim seviyesinin benlik saygısı üzerinde etkili olduğu bulgusuna ulaşmıştır (2017, 51). Aydın, ergenlerle yaptığı çalışmada anne eğitim seviyesinin bireyin benlik saygısı üzerinde etkili olurken, baba eğitim seviyesinin benlik saygısı üzerinde etkili olmadığı bulgusuna ulaşmıştır (2019, 63). Diğer yandan Elma, baba eğitim seviyesinin bireyin benlik saygısı üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır (2020, 61). Benlik saygısı düzeyiyle, katılımcıların sosyo-demografik özellikleri arasında anlamlı farklılık vardır hipotezi; yaş değişkeniyle ilişkili olarak doğrulanmamıştır. Hipotez, sınıf düzeyi ve babanın eğitim seviyesiyle ilgili olarak doğrulanmıştır. Hipotezin doğrulanamayan kısmında araştırmanın yapıldığı coğrafi bölgedeki aile yapısının etkisi olabilir. Araştırmanın yapıldığı bölgede aileler geniş ve kalabalık bir yapıya sahiptir. Böyle ailelerde yetişen çocuklar, anne ve baba dışındaki aile bireyleriyle de iletişim kurarak kendilerini ifade etmeyi öğrenmektedirler. Bu durum çocuklarda benlik saygısının yüksek olmasını da etkilemektedir. Ayrıca araştırmanın yapıldığı yerleşim yerinde çocuklar çok küçük yaşta çalışmaya başlayarak birey olduklarını hissetmeye daha erken başlamaktadır.

Araştırmamızda *baba-oğul ilişkisi* ile *dinî inanç* arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Literatürde babası ile ilişkisi iyi olan ergenlerin dinî inanç seviyelerinin yüksek olduğu, babası ile çatışma içerisinde olan ergenlerin dinî inancının düşük olduğu (Demir, 2019, 92); demokratik tutum sergileyen babaların çocuklarının yüksek dinî inanca, otoriter tutum sergileyen babaların çocuklarının düşük dinî inanca sahip oldukları (Uysal, 2015, 11); duygusal cezalandırma tutumu sergileyen babaların çocuklarının dinî inancının negatif yönde olduğu bulgularına ulaşılmıştır (Dinç, 2007, 92-95). Örneklem aile yapısı genellikle geniş aile özelliği gösterdiği için aynı evde dede, amca, abi gibi çocuğun baba dışında rol model olarak alacağı yetişkinler yaşamaktadır. Babası ile ilişkileri olumlu veya olumsuz olsa da çocukların dini yaşantıyı rol model olarak yalnızca babadan öğrenmemesi hipotezin doğrulanmama nedeni olarak düşünülebilir. Ayrıca araştırma yapılan coğrafyada cami ve medrese kültürü yaygın olduğu için çocuk, dini öğretileri bu kurumlardan da sağlamaktadır. Benzer şekilde *baba-oğul ilişkisi* ile *benlik saygısı* arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Literatürde baba ile güçlü iletişim (Gökalp, 2009, 75), babanın akademik başarıya yaklaşımı (Yılmaz, 2000, 138) gibi olumlu baba-oğul ilişkisinin ergenlerde benlik saygısını desteklediğine dair bulgular vardır. Koşullu ebeveyn biçimi (Kömürcü, 2014, 80) ve kusur arayan ya da aşırı koruyucu olan babaların çocukların benlik saygısını düşürdüğü tespit edilmiştir (Dost vd., 2019, 1159). Araştırmamızda baba-oğul ilişkisinin benlik saygısında anlamlı bir fark oluşturmamış olması babanın anneye nazaran daha otoriter bir tutum sergilemesi ve çocukla ilişkinin mesafeli olmasına bağlanabilir. Araştırmanın yapıldığı yerleşim yerinde baba hislerini ve fikirlerini dile getiren değil, karar veren ve son noktayı koyan kişi

olarak bilinmektedir. Böyle bir durumda çocuğun babası ile kuracağı bağ kısıtlı kalmaktadır. Baba ile iletişim kuramayan çocuklar, kendilerini daha iyi hissettirecek kişilerle bağ kurarak benlik saygısı ihtiyacını telafi edebilmektedir. Farklı aile yapılarıyla ilgili araştırmaların zenginleştirilmesi çocuğun benlik saygısı üzerinde babanın rolünü daha net ortaya koyacaktır.

Son olarak *baba-oğul ilişkisi, dinî inanç ve benlik saygısı* arasındaki ilişkiye dair yapılan korelasyon analizi sonucunda anlamlı düzeyde bir farklılık görülmemiştir. Benzer şekilde Çapar, ergenlerle benlik saygısı ile dinî inanç arasında anlamlı düzeyde farklılığın olmadığı bulgusuna ulaşmıştır (2008, 84). Ayten, üniversite öğrenimi gören gençlerle yaptığı çalışmasında dindarlık ve kendine saygı arasında olumlu bir ilişki olduğunu tespit etmiş; dindarlık puanının artmasıyla öğrencilerin kendilerine olan saygısının da arttığı sonucuna ulaşmıştır (2004, 93). Demir, ergenler ile yaptığı çalışmasında dindarlık seviyesindeki yükselmeyle birlikte benlik saygısı düzeyinde düşme meydana geldiği bulgusuna ulaşmıştır (2013, 184). Araştırmanın örnekleminde geleneksel dindarlığın hâkim olduğu söylenebilir. Dinî öğrenme çocukluğun ilk evrelerinde başladığı için çocukta dinî yaşantı, benlik saygısından önce gelişmektedir. Çocukta benlik saygısı, böyle toplumlarda farklı etmenler ile oluşmakta ve akademik başarı, meslek hayatı, toplumda gördüğü saygı gibi kaynaklardan beslenmektedir.

Baba-oğul ilişkisi, dinî inanç ve benlik saygısı birbirini önemli derecede etkileyen unsurlar olmasına rağmen, araştırmanın yapıldığı yerleşim yeri, kültürel özellikler ve katılımcıların bu unsurlara yükledikleri anlamlar, bu unsurların birbirleriyle ilişkisinin derecesini ve yönünü belirleyebilir. Hipotezlerin çoğunun doğrulanmamış olması örneklemin bulunduğu çevrenin geleneksel ve kültürel dini özellikleriyle ilişkili olabilir. Gelecek araştırmalarda bu özellikler dahil edilerek daha net bulgular elde edilebilir. Ayrıca konunun önemi göz önüne alındığında aile kurumunun değerlerini ön plana alan, baba katılımını artırıcı, aile bireylerini bir araya getirecek baba-oğul iletişimine yönelik çalışmalara gerek medya gerekse eğitim sisteminde daha fazla yer verilmesi önerilebilir.

Kaynaklar | References

- Abay, Kader Cansu. "Türk Din Psikolojisi Çalışmalarında 'Ergenlik Dönemi Dinsel Gelişimi' Literatürü (1963-2020) Üzerine Bir Araştırma". *Türk Din Psikolojisi Dergisi* 2 (2020), 161-220.
- Akalın, Şükrü Haluk. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Basım, 2019.
- Aktaş, Güleycan Akgöz, *Baba Katılımı ve Çocuk Uyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Annelik Bekçiliği ve Evlilik Uyumunun Etkisi*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Aktaş Ufuk. *Üniversite Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Atılganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

- Aktaş, Seniye. 9. Sınıf Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları ve Benlik Saygısı İlişkisinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Konya: Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Aktürk, İlker - Yaman, Ömer Miraç. “Madde Kullanımı ve Baba Oğul İlişkilerine Dair Nitel Bir Değerlendirme”. *İmgelem* 5/9 (2021), 447-477. <https://doi.org/10.53791/imgelem.979376>
- Ametî, Bejadin - Yılmaz, Sema. “Kur’an’da Peygamberlerin Örneğiyle Baba - Oğul İlişkisinin Psiko-Sosyal Analizi”. 2. Uluslararası Güneysu Sempozyumu: Ahlaki Sorunlar, Gençlik ve Değerler Eğitimi Bildiri Kitabı. ed. Bayramali Nazıroğlu vd. 661-676. Güneysu-Rize: Yediveren Kitap, 2018.
- Aydın, Betül. *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Aydın, Ercan. *Ergenlerin Algılanan Anne Baba Tutumlarının Benlik Saygısı ve Psikolojik İyi Oluş ile İlişkinin İncelenmesi*. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Aydın, Mustafa. “Toplumsal Yapı ve Kurumlar”. *Sosyolojiye Giriş*. ed. İhsan Çapcıoğlu, Hayati Beşirli. 114 – 130. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Ayten, Ali. *Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Ayten, Ali - Vural, Muhammet Enes. *Ah Bu Gençler, Günümüz Gençliğinde Dinî Kimliğin Görünümleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2023.
- Bektaş, Sueda. *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma (İmam Hatip Lisesi Öğrencileri Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Budak, Selçuk. *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2017.
- “Bülüğ”, *Temel İslam Ansiklopedisi*. ed. Tuncay Başoğlu. 1/528-529. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.
- Candan, Gizem. *Babaların Ebeveyn Tutumları ile Duyguları İfade Becerilerinin Kendi Babalarının Duygusal Erişilebilirliği Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Çapar, Betül. *Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Çelebi, Vedat. *S. Kierkegaard ve JP Sartre'in Varoluşçuluk Anlayışlarının Karşılaştırılması*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Çoban, Ramazan. *Lise Öğrencilerinde Dindarlık ve Sanal Bağımlılık Arasındaki İlişki (Burdur Gölhisar Örneği)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Çuhadaroğlu, Füsun. *Adolesanlarda Benlik Saygısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi, 1986.

- Demir Çevik, Şükran. *Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Demir, Zühre. *Ergenlik Döneminde Dini İnanç ve Şüpheler ile Psikososyal Değişkenler Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması: İstanbul Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Dilek, Hasan. *Farklı Eğitim Programlarına Devam Eden Lise 2. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı ile Anne Babalarının Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Diñç, Ayşenur. *Ergenlerde Anne - Baba Tutumları ve Dini Yönelim*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Dokuyan, Merve. "12. Sınıf Öğrencilerinde Algılanan Anne Baba Tutumları ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/2 (2016), 1- 21.
- Dost Tuzgöl, Meliha vd. "Ebeveynlik Biçiminin Kişilik Özellikleri, Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumunu Yordama Gücü" *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 18/71 (2019), 1146 – 1165.
- Durmuş, Emine vd. "Çocukluktan Yetişkinliğe Babalık Kavramı". *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi* 57 (2021), 174-191. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-09-57-02>
- Dutar, Şükrü vd. "Liselerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Çeşitli Demografik Değişkenlerle Birlikte Benlik Tasarımı Düzeylerinin İncelenmesi". *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi* 1/2 (Mart 2019), 131-147.
- Ebeoğlu, Melisa. *Ergenlik Döneminde Baba Katılımının İncelenmesi: Ekolojik Sistemler Kuramı Perspektifi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Elma, Tuba. *Lise Öğrencilerinde Benlik Saygısı, Atılganlık Düzeyi ve Problem Çözme Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Haliç Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Erdem, Sezgin. *Baba Kimliğinin İnşasının Nesiller Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi: Sembolik Etkileşimci Bakış Açısıyla Nitel Bir İnceleme*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Eşer, Hatice. *Üniversite Öğrencilerinde Dini İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Freud, Sigmund. *Musa ve Tek Tanrıcılık*. çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Say Yayınları, 2022.
- Fowler, William James. "İman Bilincinin Evreleri". çev. Ali Ulvi Mehmedoğlu. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2000), 85-104.
- Gazi, Tuğba. *Annelik Bekçiliği ve Evlilik Uyumunun Baba Katılımı ve Baba - Ergen İlişkilerindeki Rolünün İncelenmesi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Gökalp, Zeynep. *Lise Öğrencilerinde Anne ve Baba ile İlişkilerin Benlik Saygısını Yordama Gücü ve Bazı Demografik Değişkenlerle İlişkilerinin İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

- Gözaydın, Zeki. *Lise Çağı Benlik Saygısı ile Öğrenilmiş Çaresizlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2017.
- Gültaş, Fatümetül Zehra. "Cognitive-Behavioral-Related Prayer Types and Mental Health Relations among Muslim Samples". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (2021) 437-454. <https://doi.org/10.18505/cuid.888468>
- Gürsu, Orhan. *Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Güven, Ömer Faruk. *Ergenlerde Sigara İçme Arzusu, Öz Yeterlilik ve Dindarlık İlişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Hacıbayramoğlu, Seren. *İnternet Bağımlılığı, Benlik Saygısı ve Sosyal Onay İhtiyacı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Kent Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.
- Hess, Markus vd. "Gender-Specific Macro-and Micro-Level Processes in the Transmission of Gender Role Orientation in Adolescence: The Role of Fathers." *European Journal of Developmental Psychology* 11/2 (2014), 211-226. <https://doi.org/10.1080/17405629.2013.879055>
- Horozcu, Ümit-Demir, Zühre. "Ergenler İçin Dinî İnanç Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 4/1 (2018), 81-92.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- İkbal, Muhammed. *İslam'da Dini Tefekkürün Yeniden Teşekkülü*. İstanbul: Araf Yayınları, 2017.
- İncedal, Ayhan. *Ergenlerde Dindarlık ve Kimlik Statüsü Arasındaki İlişki*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Kınter, Nurten. *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Kip, Ayşegül. *Kur'an'ı Kerim'de Baba Olan ve Babalık Rollerini*. Ankara: Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kılavuz, M. Akif. "Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocukların ve Ergenlerin Dini Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2005), 41-58.
- Kur'an-ı Kerim Meali*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.
- Kurşun, Gülhan. *Baba Katılımı ve Annelik Bekçiliği Algılanan Baba Kabul - Reddi İlişkisinin İncelenmesi*, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Kocayörük, Ercan. "Öz-Belirleme Kuramı Açısından Ergenlerin Anne Baba Algısı ile Duyuşsal İyi Oluşları Arasındaki İlişki". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/37 (2012), 24-37.
- Koç, Bozkurt. "Kişilik ve Din". *Tabula Rasa* 2/4 (2002), 89-95

- Kömürcü, Burcu. Erken Dönem. *Uyumsuz Şemalar, Ebeveynlik Biçimleri ve Psikolojik Belirtiler ile Psikolojik Dışlanmanın Tehdit Ettiği İhtiyaçlar Arasındaki İlişkiler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Masaroğulları, Güncel - Koçakgöl, Muhammet. *Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021.
- Mehall, Karissa G. vd. "Examining the Relations of Infant Temperament and Couples' Marital Satisfaction to Mother and Father Involvement: A Longitudinal Study" *National Library of Medicine* 7/1 (2009), 23 - 48. <https://doi.org/10.31492ffth.0701.23>
- Özdemir, Baksen. *13-20 Yaşları Arasında Dini Gelişim ve Eğitimi (James W. Fowler'ın İnanç Gelişimi Teorisi Bağlamında Bir Araştırma)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Özyürek, Arzu. *Kırsal Bölge ve Şehir Merkezinde Yaşayan 5-6 Yaş Grubu Çocuğa Sahip Anne - Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarının İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013.
- Pitsoane, Enid - Gasa, Velisiwe. "The Role of Father-Son Relationship in Behavioural and Emotional Development of Adolescent Boys". *Gender and Behaviour* 16/1 (2018), 10748-10757.
- Rosenberg, Morris. "Rosenberg Self-Esteem Scale (RSE)". *Acceptance And Commitment Therapy Measures Package* 61 (1965), 52-65.
- Rohner, Ronald P. - Veneziano, Robert A. "The Importance of Father Love: History and Contemporary Evidence". *Review of General Psychology* 5/4 (2001), 382-405. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.4.382>
- Sağlam, Sema. *Lise Öğrencilerinin Ana Baba İletişimi Sosyal Destek ve Ana Baba Tutumu Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Şahin, Güler Rüveyda. *Bireylerin Proaktif Kişilik Yapısı ile Benlik Saygısı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Şirin, Turgay. "Üniversite Öğrencilerinin Dini Tutumları ile Ruh Sağlığı İlişkisinin İncelenmesi". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/4 (2017), 65-88.
- Ulusoy, Ayten. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. İstanbul: Anı Yayınları, 2013.
- Uysal, Veysel. "Gençlerde Empati Eğilimi, Anne - Baba Tutumları ve Dindarlık" *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2016), 7- 40. <https://doi.org/10.21054/deuifd.282803>
- Uzun, Halil. "Babalık Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20 (2020), 561-563. doi:10.29029/busbed.799787
- Yaman, Ali Osman. *İstanbul Büyükşehirmece'de Lise Öğrencilerinin Din Algısı*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Geliřmesi*. İstanbul: Bođaziçi Yayınları, 2012.
- Yılmaz, Ayřen. *Eřler Arasındaki Uyum ve Çocuğun Algıladığı Anne - Baba Tutumu ile Çocukların, Ergenlerin ve Gençlerin Akademik Başarıları ve Benlik Algıları Arasındaki İlişkiler*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Yörükoğlu, Atalay. *Gençlik Çağı*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2019.